

ŠALCINIS

Dzūkijos nacionalinio parko ir Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato direkcija

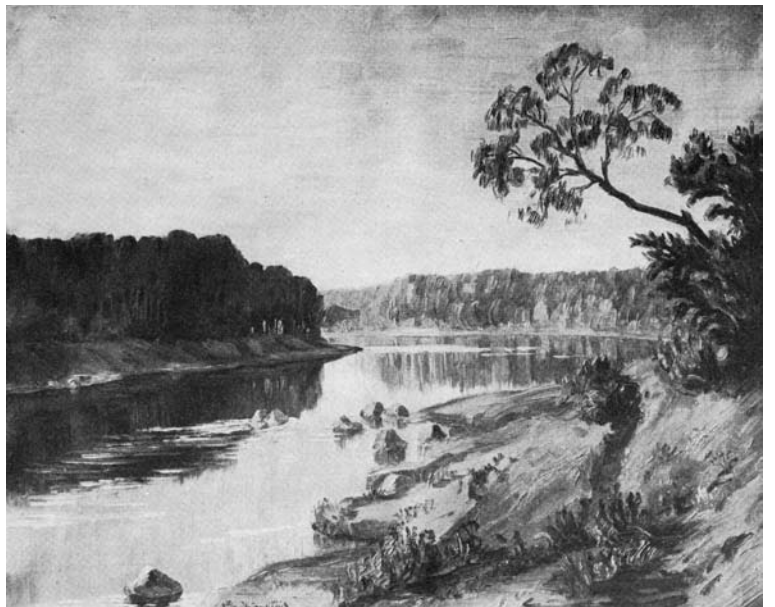
Nr. 84 2012 m. Gruodis

Pamilti gamtą per jos pažinimą...

Po visais metų laikais vienodai žalia Dzūkijos šilų skraiste slepiasi savitas ir turtingas gamtos pasaulis, įkvėpęs mokslui ir menui ne vieną kūrėją – Alfonsą Basalyką, Tada Ivanauską, Vinčą Krėvę, Antaną Žmuidzinavičių, Mikalojų Konstantiną Čiurlionį ir dar daugelį kitų, garsinusių Dainavos kraštą ir Lietuvą.

2012 metais minime Vinco Krėvės – Mickevičiaus ir Tado Ivanausko 130 – ašias gimimo metines. Simboliška, kad tais pat 1882 metais spalio 19 d. gimė rašytojas, garsinęs Lietuvoje Dainavą ir Dzūkiją, o gruodžio 16 d. gamtininkas, kuriam buvo labai svarbus Dainavos krašto gamtos ir grožio išsaugojimas. Profesorius Tadas Ivanauskas, vienas iš šiuolaikinės gamtosaugos pradininkų Lietuvoje, daug pastangų įdėjo, kad būtų išsaugoti ir jo širdžiai mieli Čepkelių pelkynai. Iki pat gyvenimo pabaigos jis sugrįždavo į savo jaunystės žygių vietas į šilus abipus Katros, Musteikos kaimą ir Čepkelių raistus, nepamiršdavo šio krašto savo veikloje, dovano-davo savo knygas Musteikos ir Marcinkonių mokykloms.

Dabartinė Čepkelių rezervato ir Dzūkijos nacionalinio parko istorija, ko gero, prasidėjo dar nuo 1921 m. parašyto straipsnio, kuriame Tadas Ivanauskas Gudo šalį paminėjo kaip vieną iš 6 vietų Lietuvoje, tinkamiausių rezervatui įsteigti. „Pamilti gamtą per jos pažinimą...“ – taip rašė prof. T. Ivanauskas, pabrėždamas, kad rūpestis mus supančiu pasauliu prasideda nuo meilės savam kraštui ir nuo jo pažinimo. Argi ne apie tai ir visiems žinomas Vinco Krėvės tekstas: „... visų gražiausia ir garsiausia Dainavos šalis – ir savo aukštais kalneliais, ir žemais kloneliais, savo tamsiomis giriomis, didžiais tankumynais“.

Nemunas Dainavos kraštas. Antanas Žmuidzinavičius 1937 m. Su A. Žmuidzinavičiumi T. Ivanauskas susipažino 1906 m. Paryžiuje ir, pasak profesoriaus, „jis įnešė savo indėlį ir į mano mentalitetą. Mano niūrus būdas kiek pragiedrėjo, iš jo aš pramokau kalbėti su žmonėmis, pramokau nuo jų nesitolinti. Bet svarbiausia – pramokau rasti ir suvokti tikrąjį grožį.“ A. Žmuidzinavičius įtraukė T. Ivanauską ir į Šaulių judėjimą. (Plačiau penktame Šalcinio psl.)

Sofija Paulaitienė su merkiniškiais dovanoja šautuvą Lietuvos kariuomenei. Merkinė, apie 1935 m. Algimanto Paulaičio nuotrauka iš Viktorijos Čepaitienės archyvo.

Kodėl Versminis?

Lietuvos ežerų sąrašė įrašyti 3 ežerai, vadinami Versminiais, ir 3 ežerai, vadinami Versmynais, telkšantys Švenčionių, Molėtų, Utenos ir Varėnos rajonuose. Versminio ežeras yra Dzūkijos nacionaliniame parke tarp Marcinkonių ir Kašėtų kaimo. Vietiniai žmonės šį ežerą pavadino Versminiu dėl versmių gausos. Versmė – tai ištakos vandens šaltinio, kuris gali pavirsti į didelę upę, gali įtekėti į kitus šaltinius, upelius, ežerus.

Dzūkijos Versminis telkšo užpelkėjusioje dauboje, apsuptoje smėlynuose augančių pušynų. Versminio krantai užpelkėję, sunkiai prieinami. Slenkant tūkstantmečiams ežeras dėl krantų pelkėjimo mažėjo ir dabar jo plotas siekia 2,8 ha. Visi Lietuvos ežerai per pastaruosius 10 tūkstančių metų dumblija, pelkėja. Vieni ežerai virsta pelkėmis greičiau, kiti – lėčiau. Ne išimtis ir Versminis – jis irgi jau pasiekė ežerams būdingą senatvę. Jo dugnas uždumblijęs, gylis vietomis nesiekia ir 1 metro. Visgi šis ežeras išsiskiria iš daugelio kitų ežerų – jį gausiai maitina dugne kunkuliuojančios verdenės – povandeninės versmės, kurių čia daugybė. Dėl gausių požeminio vandens ištakų ežero vanduo išlieka skaidrus, o pats ežeras visiškai neužpelkėja. Ežero vandenis papildo ir paviršiniai šaltiniai, kurie išteka slėnio šlaituose. Rytinėje ežero pusėje, šlaite, ištekantys šaltiniai suteka į vieną upeliuką ir įteka į ežerą. O kitame krante iš ežero išteka jau kelis kartus platesnis ir gilesnis upelis, nes didžiąją vandens dalį ežeras gauna iš povandeninių versmių. Iš ežero ištekėjęs upelis

taip pat vadinamas Versminio upeliu. Tekėdamas link Grūdodos upės jis irgi nuolat papildomas pelkėtuose slėnio šlaituose ištekančių šaltinių vandeniu. Čia pelkėtose pievose aptinkami virš 1 metro skersmens požeminio vandens ištakų urvai, klampynės. Į Versminio upelį įteka Lygulės upelis, srūvantis iš klampios, sunkiai pereinamos nedidelės pelkutės, vadinamos Lygute, tad Versminis ir jo slėnis iš tiesų kupini daugybės įvairių versmių.

Marcinkonių, Kašėtų kaimų apylinkėse tėra tik keli ežerai. Versminio ežeras daugelį metų buvo svarbus ne tik žvejams, bet ir daugeliui šių Dzūkijos kaimų gyventojų. Ežero pakrantėse buvo ganomi galvijai, šienaujama, aukštesniuose šlaituose ariami laukai. Marcinkoniškiai ganydami galvijus gindavo juos 4 – 5 kilometrus per smėlynus link Versminio. Ir tik čia atėjusios karvutės galėdavo rasti didesnį žolės kuokštą ir atsigerti šaltinių vandens, pailsėti. Poilsis ir vanduo, be abejo, buvo reikalingas ir piemenims, ir jų vadui skerdžiui... Piemenims visad smalsu buvo eiti prie pačių klampiausių liūnų, į kuriuos pavojinga įklimpti. Tad kaimo skerdžius, norėdamas išvengti nelaimių, pasakodavo savo versmių kilmės „istoriją“ – esą tai velnių ir kitų nelabųjų buvimo vietos, tad geriau ten neiti. Ar toks perspėjimo būdas buvo veiksmingas, šiandien jau mažai kas galėtų prisiminti. Keičiasi žmonių kartos, keičiasi gyvenimo būdas. Šiandien prie Versminio neišvysime nei piemenų, nei ganomų naminių galvijų, tad pelkėtas slėnis sparčiai užauga karklais, alksniais. Prie

ežero galima pamatyti vieną kitą žveją. Į miškus šalia ežero grybų dygimo metu atvyksta daug grybautojų. Ežerą aplanko po Dzūkijos nacionalinį parką keliaujantys turistai. Šlaituose ištekančių Versminio šaltinių vanduo – atgaiva visiems čia atkeliavusiems žmonėms.

Toks Versminio ežeras Dzūkijoje. Ką slepia dar 5 versminių ir versmynų pavadinimus turintys ežerai Lietuvoje? Žemėlapiuose surasti, kur yra šie ežerai, – labai paprasta. Ar yra keliautojas, kuris norėtų visus šiuos pelkėtus versmių ežerus aplankyti arba gal jau aplankė?

Versminio šaltiniai.

Gintautas KIBIRKŠTIS
Autoriaus nuotrauka

Pynimo stovykla

Ši kartą stovykla vyko dvi savaites. Nesiskubindami, regis, galėjome daugiau padaryti, tačiau ir stovyklautojų vis daugėja, šimtą perkopėme jau pernykštėje stovykloje. Ši kartą didžiausias įdomumas buvo ne tiek pinti vyžas ar balaninius krepšius, kiek gaminti dervą iš pušies kelmų, degti juodąją keramiką ir skobti luotą. Kiekvienas meistras stengėsi kaip galėjo. Mariano Salimbenė iš Italijos buvo atsakingas už ežerinio luoto skobimą, marcinkoniškis Mindaugas Bukauskas su pagalbininkais prisirovė pušies kelmų ir keletą dienų varvino dervą, o Artūras Matonis iš Beržupio tris paras kūreno keramikos išdegimo laužą, naktį jis atrodydavo kaip A. de Sent Egziuperi Mažasis princas šalia savo kraterio, didžiausias darbas buvo privežti šiam „ugnikalniui“ malkų, važiuodavo su arkliu tiek maži, tiek dideli. Buvo ir pats geriausias žygis prie Raganų akmenų, gerai ir lengva buvo keliauti naktį per Viršumusteikio pelkes, nes švietė mėnulio pilnatis, o pelkėse buvo mažai vandens, prie Hackelio Ciltėlio buvo sausa.

Tačiau įdomiausia galbūt buvo tai, kad pirmosios dienos ryte dar nebuvo nė vieno stovyklautojo. Gražu buvo ir tai, kaip jaunimas ir vaikai keliaudavo su arkliu dainuodami labai populiarią, tačiau

Rūta Žemaitytė su dukrele Darija išima savo darytus keramikos dirbinius. Romo NORKŪNO nuotrauka.

linksma ir gyvą kompozitoriaus ir dainininko Virgio Stakėno dainą „kelelis tolimas, kelelis artimas...“. Išmatavom ir Musteikos ažuolo storį, jį apima 5 suaugę arba 6 vaikai. Stovykla buvo rami, tuo labai rūpinosi vadovė Dalia Blažulionytė, o pati ramiausia stovyklautoja ši syki regis buvo telyčiukė Sniegėna, kuri tik retsykiais paprašydavo vandens.

Romas NORKŪNAS

Pasaulinė turizmo paroda

Pasaulinė turizmo paroda (World travel market) prasidėjo lapkričio 5 d. ir tęsėsi iki 8 d. Londone.

Joje šalys eksponavo svarbiausius savo turistinius lankomus objektus ir tautinį paveldą. Lietuvos reklaminį stendą pristatė Turizmo departamentas. Jame buvo pateikta informacija apie Vilniaus ir Kauno miestus, Lietuvos lankomas vietas, viešbučių tinklą. Šioje prestižinėje parodoje teko laimėti dalyvauti ir Parko direkcijos darbuotojai, Varėnos technologijos ir verslo mokyklos mokytojai, sertifikuotų amatų meistrei Laimai Saviščevienei, kuri pristatė Lietuvos tautinį paveldą – rišo spalvingas dzūkiškas verbas. Šis pasaulyje nematytas amatas saulaukė didelio susidomėjimo. Per šias dienas nurištas verbas Laima padovanojo lankytojams.

Kelionės metu buvo galimybė ne tik pristatyti Lietuvos etninį paveldą, informaciją apie mūsų saugomą teritoriją, Merkinę, bet ir pasisemti patirties, kaip eksponuojami turizmo stendai, kaip reprezentuojamos kitos šalys. Laisvalaikio metu teko grožėtis vakariniu Londonu, jo lankomais objektais. Kiekviena kelionė – tai didelė nauja patirtis, žinios, pažintys, kontaktai.

Nuotrauka iš L. Saviščevieneš archyvo.

Laima SAVIŠČEVIENĖ

Musteikos mokyklos įkūrėjas

Musteikos kaime 1918 metais Tadas Ivanauskas (1882 – 1970) ir Honorata Paškauskaitė – Ivanauskienė (1891 – 1949) įkūrė pirmąją lietuvišką mokyklą. Taigi, Musteikos mokyklai jau 90 metų. Pats profesorius Tadas Ivanauskas apie tai rašė: „Vokiečiams besitraukiant 1918 metais, pietinėje Lietuvoje, ten, kur susieina lietuvių ir baltarusių etnografiniai elementai (kaip kad buvo Gardino ir Lydos apskrityse), dvarininkų akcija prieš atgimstančią lietuvių tautinę sąmonę buvo labai stipri, ypač prieš tuo laiku besikuriančias lietuviškas mokyklas....

Tų metų rudenį aš ir mano žmona Honorata Ivanauskienė nutarėme įkurti lietuvišką mokyklą Musteikos kaime. Mano žmona turėjo jau geroką mokytojos stažą, o aš, nors ir nebuvo mokytojas, vis dėlto pagal profesiją su mokyklomis turėjau artimų ryšių. Pas mus buvo prisirinkę gerokai vadovėlių, turėjau daugybę mokslo priemonių.“

1918 m. Tadas Ivanauskas jau buvo baigęs Peterburgo ir Sorbonos universitetus, įkūręs Peterburge laboratoriją „Zootom“ ir garsėjo kaip mokslininkas. O Honorata turėjo namų mokytojos diplomą, o po studijų Peterburgo psichoneurologijos institute ir darbo ikimokyklinėse įstaigose patirtį.

Profesorius tęsia: „Todėl 1918 m. rudenį, lapkričio 14 d. į du vežimus susikrovę šią visą mantą, nukeliavome į Gudų girią, net nežinodami, kur gaušime butą. Tačiau dėl buto vargti neteko, nes jau kitą

dieną vietinis valstietis Jonas Miškinis pasiūlė pusę savo namo mokyklai. Mums daug padėjo jo žmona, apsišvietusi moteriškė, gerai supratusi mokyklos reikšmę. Namas buvo pačiame kaimo vidury, prie

Tadas ir Honorata Ivanauskai 1918 m.

Musteikos upės kranto, patogioje vietoje vaikams susirinkti. Mokiinių atsirado greit, ir jų skaičius ėmė didėti kasdien taip, kad netrukus mūsų „klasė“ buvo pilna. Tuoj pritrūkome vadovėlių, sąsiuvinų, ir trūkstančių dalykų parūpinti man pačiam teko vykti į Vilnių pėsčiam, nes kitokio susiekimo nebuvo.

Mūsų namas greit įgijo tikros mokyklos išvaizdą. Sienos pasiopusė žemėlapiams, paveikslais, iš kurių dalis buvo pačių mokinių padaryta. Mes turėjome nemažą mē-

gintuvėlių, retortų, lempučių ir kitų reikmenų, o taip pat daug visokių reagentų pagaminti vandeniliui, deguoniui, anglies dvideginiui ir kt. Turėjome porą mikroskopų, galėjome nagrinėti lapo sandarą, pademonstruoti, kaip veikia kraujo indų sistema....

Mūsų pedagoginį darbą apmokėdavo patys valstiečiai. Gaudavome honorarą, tiesa, ne pinigais, bet dažniausiai maisto produktais. Visi žinojo, kad mes renkame etnografinius objektus, todėl atnešdavo įvairių medžio drožinių, skaptuotų kultuvių, samčių, medinių šaukštų, o moterėlės iš savo skrynių išimdavo senovinių austų juostų. Taip ir slinko mūsų turiningos dienos ir aš jas laikau gražiausiomis savo gyvenimo dienomis. („Šalčinio“ red.) Mano žmona dirbo be pertraukos, bet aš nebuvo toks stropus ir dažnai atsitraukdavau nuo darbo, nes kartais atbėgdavo mano draugai medžiotojai ir pranešdavo, kad ten ir ten susekti šernai ar vilkai, reikėdavo tučtuojau organizuoti medžioklę.

1919 m. balandžio 24 dieną, sekmadienį, man su žmona nesant namie, mūsų mokyklą užpuolė „Jazda Tatarska“ raitelių dalinys. Mokykla buvo apsupta, nuodugniai iškrėsta, sunaikintos visos knygos, mokslo priemonės, išmėtyti ir sugadinti mano rinkiniai, išplėšta mūsų asmeninė mantą. Manęs buvo ypatingai ieškota, bet pagaliau pasitenkinta įkaitu – šeimininko sūnumi, kuris buvo nugabentas į Marcinkonis. Kitą dieną slaptas pasiuntinys pranešė, kad man duotas terminas vėliausiai iki 10 val. vakaro prisistatyti į „Jazda Tatarska“ štabą,

T. Ivanauskas prie Musteikos mokyklos apie 1968 m.

priešingu atveju įkaitas bus sušaudytas. Buvo tik 6 valanda vakaro, tai nutariau Marcinkonyse laukti iki paskutinės minutės. Bet štai apie 8 valandą, dideliame mūsų džiaugsmui, pasprukęs iš pilsudskininkų štabo, pasirodė įkaitas – mūsų šeiminių sūnus. Apie 3 valandą ryto prisiartinome prie geležinkelio, šliaužte peršliaužėme bėgius ir pasislėpėme miške. Tą pačią dieną grįžome į Musteiką namo; iš čia pilsudskininkai buvo jau išsidanginę. Taip baigėsi mūsų mokslo metai Musteikoje.“

Anot kaimo šviesuolio ir buvusio tos mokyklos mokinio Vinco Gaidžio (1911 – 1991), nors Ivanauskų įsteigta mokykla gyvavo vos metus, bet davė pradžią visoms kitoms lietuviškoms mokykloms lenkų okupuotoje Dzūkijoje.

Musteikoje nuo 1924 metų veikė „Ryto“ draugijos įsteigta ir pastatyta mokykla. Tačiau 1935 metais lenkų valdžia ją uždarė, o tame name įsteigė savo – lenkišką mokyklą. Antrojo pasaulinio karo metais „Ryto“ mokyklos namas sudegė

Po Antrojo pasaulinio karo mokykla Musteikoje vėl atsikūrė „Ivanauskų mokyklos“ name ir veikė iki 1970 m. Po to persikėlė į naujai pastatytą namą ir čia veikė iki 1980 m. Nuo 1962 m. lig šiol Musteikos Mokytoja – Danutė Genserauskaitė, kuri pratęsė Profesoriaus mokyklos tradiciją. Mokytoja pasakoja, kad Profesorius kiekvieną pavasarį, atvažiavęs į Musteiką klausytis kurtinių, aplankydavo mokyklą,

Vienas žinomiausių Lietuvoje XX a. gamtininkų profesorius Tadas Ivanauskas gimė 1882 m. gruodžio 16 d. Lebiodkoje (šiuo metu tai Ščiučino rajono Holovičpolės kaimas Baltarusijoje), didelėje Leonardo ir Jadvygos Ivanauskų šeimoje. Galutinai būsimą gamtininko kelią ir apsisprendimą savo gyvenimą susieti su Lietuva nulėmė susitikimas su unikalia Dainavos krašto gamta ir žmonėmis. Autobiografinėje knygoje „Aš apsisprendžiu“, išleistoje 1994 m., jau po Tado Ivanausko mirties (antras leidimas 2010 m. Knygoje yra ir vienas mažai žinomas jo gyvenimo epizodas, susijęs su Merkine.

„Artimas Tado Ivanausko draugas ir kelionių palydovas dailininkas Antanas Žmuidzinavičius buvo vienas iš Lietuvos šaulių sąjungos organizatorių, į šią veiklą jis įtraukė ir Tada. Kai Antanas Žmuidzinavičius 1920 m. spalyje, lenkams okupavus Vilniaus kraštą, pateko į nelaisvę Babriškėse, T. Ivanauskas atvyko vaduoti bičiulio ir prisidėjo prie partizanų, daugiausiai kilusių iš Perlojos kaimo, būrelio. „Kitą dieną mūsų mažytis šaulių būrelis atsidadė Merkinėje. Buvome baisiai

Mokytoja D. Genserauskaitė su mokiniais 1966 m.

dovanodavo savo ar kitų autorių knygų, domėjosi, ar jos skaitomos. Mokytoja išsaugojo visą profesoriaus dovanotų knygų rinkinį.

Ivanauskų ir visų Musteikos mokytojų darbus telydi kilnus atminimas, įkvepiantis ir mus darbuotis vardan savo tautos.

Onutė GRIGAITĖ

Literatūra:

1. Tadas Ivanauskas. *Aš apsisprendžiau*. V. 1994, psl. 36–39; 182–187.
2. Prof. T. Ivanauskas. *M. Gamtininko užrašai*. V. 1955, psl. 41–45, 55–60.
3. Vincas Gaidys. *Musteikos pasaulis*. V. 2002, psl. 31–32.
4. Vincas Martinkėnas. *Vilniaus krašto lietuviškos mokyklos ir skaityklos 1919–1939 metais*. V. 1990, psl. 94
5. Danutė Vailionytė. *Įkūrusi pirmąją lietuvišką mokyklą Pietryčių Lietuvoje. Apie Honoratą Ivanauskieng. XXI amžius*. 2002, Nr. 10 (1017)
6. Pranė Makariūnienė. *Vilniuje ir Vilniaus krašte 1915–1939 metais*. V. 1999, psl. 92–99.

alkani, bet ten apsisotojęs mūsų kariuomenės padalinys davė mums katilą sriubos. Tik šaukštų neturėjome. Matydama mano susirūpinimą, iš namų išėjo sena žydė ir, šluostydama sijonu švininį šaukštą, padavė jį man ir aš jai nuoširdžiai padėkojau. Miego irgi norėjosi. Savo tualetui aptvarkyti susiradau kirpyklą ir užėjau nusikirpti. Ta proga su kirpėju žydu įvyko toks pasikalbėjimas: „Ir akvata ponui tokiu dalyku užsiimti, kariauti – tai prastų žmonių dalykas“. „Aš ir esu prastas žmogus, – atsakiau. „Nu ne, aš matau – delikata lico“. Kitą dieną kelyje tarp Merkinės ir Nedzingės netikėtai sutikome A. Žmuidzinavičių – jam pavyko pabėgti iš lenkų nelaisvės, – buvo didelis džiaugsmas, ir mes tam kartui baigėme karą.“

Įdomu, kad tuo pat metu net trys Ivanausko broliai buvo kitoje barikadų pusėje. Jie dalyvavo taip vadinamos „Vidurio Lietuvos valstybės“, kuri buvo sukurta lenkų generolo Lucijano Želigovskio okupuotame Vilniaus krašte, veikloje (1920 – 1922). Jurgis vadovavo užsienio reikalų departamentui, Vaclovas – prekybos reikalų departamentui, o Stanislovas vidaus reikalų departamento karinės mobilizacijos skyriui.

Per kryžiaus stebuklą išlikę arba kad Dievas padėt...

(Tęsinys. Pradžia kitame 83 nr.) O pačiam Katros kaime stebuklus mena kaimo kryžiai.

Pasakoja **Josif JANKOVIČ**, g. 1933 m. Katros k.

„Kai vokiečių okupacijos metais vokiečiai visus kaimus degino, štai Ogorodiščia, kaimas buvo, 147 žmonės ten guli, nužudė ir sudegino, tik gyvulius pasiėmė, nusivarė į Pervamaiską Baltarusijoje, gyvulius nedegino, o taip viską, žmones į vieną kapą, liepė kasti duobę ir visus šaudė, ir į tą duobę užkasė. Tada aukojo, kryžius statė ir netgi siūlu apvedė visą kaimą ir iš tiesų išliko, štai aplink ir Baltarusijos pusėj, kur buvo gyvenvietės, štai Kazliškės vadinosi, vokiečiai visus išžudė, dabar miškas auga. Mes per stebuklą išlikom.“

Žmonės statė kryžius pradžioj ir pabaigoj kaimo, dabar jau toj vietoj kiti pastatyti. Pušį nukirto, apdirbo ir darė kryžių. Siūlu, pačių suverptu, lininiu apjuosė kaimą, nuo vieno kryžiaus iki kito. Visas kaimas ėjo su tuo siūlu meldamiesi su kryžium iš Pervamaisko cerkvės, aukojo. Tas siūlas dar ilgai buvo.“

Pasakoja **Kuzma GRICKO** g. 1937 m. Katros k.

„Viso kaimo moterys susirinko, verpė siūlus, užmetė, per parą ką padarė, tą padarė. O paskui dar liko neišauštų siūlų, tai apėjo visą kaimą aplinkui su likusiais siūlais, tiek, kiek jų užteko. Kryžius stovėjo, ten buvo sankryža, tai apnešė ties ja. Išauštą drobę nunešė į cerkvę. Senas kryžius jau nukrito, tai naują aš padariau toj pačioj vietoj.“

Kryžus Katros kaimo gale.

Pasakoja **Tatjana GRICKO – SELEREVIČ**, g. 1938 m. Katros k.

„Mama pasakojo, rinkosi žmonės, verpė linus, audė, kiek per naktį suverps ir išaus, tada apnešė aplink kaimą ir gale pastatė kryžių ir tą rankšluostį užrišo, kurį audė, o paskui jį paėmė ir nunešė į cerkvę, iš širdies tokią dovaną padarė visi kaimo žmonės, kad kaimas išliktų.“

Panašią istoriją pasakoja apie seniausiąjį iš trijų Zervynų kaimo paminklinių kryžių. Kaimo priegose bendruomenės lėšomis statyti kryžiai simbolizuodavo žmonių auką, prašant neprileist ligų, bėdų ir kitų nelaimių.

Pasakoja **Dominyka BILINSKAITĖ – MAŠKEVIČIENĖ**, g. 1922 m. Bingelių k.

„Kadais buvo maras, moterys per vieną naktį turėjo apmest ir išaušt rankšluostį, o vyrai padaryt kryžių. Ir vyrai pastatė kryžių, an kryžiaus rankšluostį, sako, užtvėrė kelią ir nesirgo jų kaimas. Nuo Ūlos einant į kapus an kampo tas kryžius stovėjo, buvo stogeliu apdengtas...“

Būdingas Dzūkijai paprotys – drobinių rankšluostėlių ir prijuostėlių (kvartūkų) rišimas ant kryžiaus. Prijuostėlės ant kryžiaus rišamos: kai ko nors labai prašoma – apsaugoti nuo ligų, nelaimių, kad sugyventų ištekėjusi dukra, jaunamartės rišdavo, kad greičiau susilauktų vaikų.

Pasakoja **Rožė LIUOLYTĖ – PAČKAUSKIENĖ**, g. 1933 m. Marcinkonys.

„Buvo tokia akla Gaidziuosa merga, tai ji pas mani prašė, kap aš jau paaugau, kad aš dzvylika pasiūtau kvartūkėlių, tai ji praragėt. Tai aš dzvylika jai pasiuviau tų kvartūkėlių, aš jai parodiau, ji apčiūpojo rankelėm, atsimenu, tadu ajau grybauc ir aš pririšau an to Zarvynų, ar an Zarvynų neatsimenu, kad gal an Zarvynų buvo, o ca an mūs kryžo, tai aš turėjau rišč an Marcinkonių kryžo [Šventų aglių kryžiaus], tai dzvylika kryžų turėjau apeic ir prisupc. Ca pirma, vaikelį, daug kryžų buvo, ir palei bažnyčių, neišskaicytau, daug radau, pasiaukojau dėl jos.“

Būdavo, kap jau rangias žanycis, kad jau Dievas padėt, jau gyvenimas būt, tai atsimenu jaunamartės pasiuva ir apsupa.“

Užrašė **Dalia BLAŽULIONYTĖ**
Autorės nuotrauka

Jaunojo gamtininko stovykla

Spalio 4 – 6 dienomis Dzūkijos nacionaliniame parke vyko „Jaunojo gamtininko stovykla“. Pabandėme susipažinti su būdingiausiais šio krašto pataisais, samanomis bei kerpėmis. Stovyklos dalyvius padėjo atrinkti V. Krėvės gimnazijos biologijos mokytojas Silvestras Pūtys ir „Ąžuolo“ gimnazijos biologijos – chemijos mokytojas Saulius Tamošiūnas. „Jaunojo gamtininko stovykla“ vyksta jau antrus metus. Doktorė Jurga Motiejūnaitė vedė mus į paslaptinę kerpių pasaulį. Buvo nuostabu matyti, kaip ant geltonkerpės užlašintas bespalvis kalio šarmo lašas nusidažo raudonai. Skanavome karčiosios spuogutės, tad ją ir jos „skonį“ prisiminsime ilgai. Išmokome gamtoje atpažinti 5 kerpes. Jas surinkome, sudėjome į pačių pasigamintus herbarinius vokelius ir anketose, irgi pačių padarytose, užrašėme visus reikalingus duomenis. Vakare virėme vaistus – drebučius iš islandinės kerpenos. Antrą stovyklos dieną nukeliavome į Bakanauskų pelkę. Ten atradome raudoną samaną, vadinamą kiminai, kilimą. Daugelis tai matė pirmą kartą ir sužinojo, kad kai kurių rūšių kiminai rudenį nusidažo kaip ir medžių lapai. Pelkėje ieškojome jau nudžiūvusių saulašarių – vabzdžėdžių augalų. Pagal juos sužinojome, kiek šiomet ūgtelėjo kiminai. Mat saulašarės kasmet savo lapų skrotelę išskleidžia ant kiminų paviršiaus. Tarpas tarp praeitų ir šių metų skrotelių pasako, kiek centimetrų paūgėjo kiminai, kurie turi galią sugerti daug vandens. Tuo įsitikinome laboratorijoje atlikę bandymą. Pamerkę kiminą į mėgintuvėlį su rašalu, stebėjome, koku greičiu jis kyla aukštyn. Apskaičiavome, kad rašalas samana kyla apie 1,2 cm per minutę. Tai bent galingas „variklis“. Taip pat nustatėme, jog rašalas kyla greičiau drėgnu kiminu nei sausu.

Sename pušyne jaunieji gamtininkai savarankiškai atrado ir atpažino 4 rūšis ten augusių samanų. O jų vardus išmokome kartu. Tai buvo paprastoji šilsamanė, atžalinė gūžtvė, gegužlinis ir dvyndantė. Miškuose atradome ir išmokome pažinti šiuos pataisus: pataisą šarkakojį, miškinį pataisą ir dvišakę padraiką. Patyrėme, jog jų sporos dega. Mes drauge bandėme aptarti, kokiais ryšiais miško ekosistemoje susiję visi organizmai – skaidytojai, gamintojai, vartotojai – kokią vietą

Vyksta darbas.

joje užima žmogus. Kiekvienais metais pirmąjį spalio savaitgalį tūkstančiai žmonių išlydi sparnuočius į šiltus kraštus. Prie šios kilnios misijos prisijungėme ir mes – jaunieji gamtininkai. Šeštadienio rytą visi išskubėjome prie Grybaulės tvenkinio stebėti migruojančių paukščių. Šios stovyklos metu miškas ir pelkė mums tapo dar labiau artimi ir savi, o mes įsipareigojame būti jiems artimesni. Kitais metais planuojame rengti panašaus pobūdžio stovyklas, skirtas susipažinti su Dzūkijos nacionalinio parko ir Čepkelių rezervato gamta. Norime padėkoti Varėnos rajono savivaldybei ir Dzūkijos nacionalinio parko ir Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato direkcijai už finansinę pagalbą rengiant stovyklą.

Onutė GRIGAITĖ, Emilis TAMOŠIŪNAS

Kerpių paieška.

Projektinės veiklos rezultatai

Pagal ES finansuojamą projektą „Visuomenės informavimo ir švietimo apie aplinką priemonių įgyvendinimas“ 2011 m. Dzūkijos nacionalinio parko ir Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato darbuotojai Eugenijus Drobėlis, Lina Černiauskienė ir Algimantas Černiauskas sukūrė viziją – projektą „Visuomenės švietimas apie gamtos ir kultūros paveldo vertybių bei ekologinio turizmo išteklių panaudojimą Dzūkijos nacionalinio parko ir Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato subalansuotam vystymui“. Projekto darbus vykdė dešimtys puikių savo srities specialistų. Prie jo įgyvendinimo prisidėjo visi saugomos teritorijos darbuotojai.

2012 m. lapkričio 30 d. Parko lankytojų centre Merkinėje buvo pristatyti projekto metu atlikti darbai ir veiklos. Įgyvendinant projektą organizuoti du seminarai: „Ekologinis ūkininkavimas saugomose teritorijose“ ir „Ekologinio turizmo vystymas gamtai jautriose teritorijose“. Parengta fotografijos darbų paroda „Gamta – kultūros lopšys“, kuri 2011 – 2012 m. apkeliavo Lietuvą. Parengta ir išleista išpūdinga knyga „Didžiųjų girių apsupty“, o žmonėms su negalia skirta audio knyga „Kur šaltiniai alma“, parengta pagal Dzūkijos nacionalinio parko 2005 m. išleistą to paties pavadinimo knygą. Projekto metu gimusioje kompaktinėje plokštelėje „Dainavos girios garsai“ skamba paslapčia įrašyti paukščių ir žvėrių balsai, kuriuos esame girdėję savo aplinkoje ar kelionėse. Šioje kompaktinėje plokštelėje namuose ar kelionėje girdėsime balsus ir tų žvėrių bei paukščių, kuriuos gali pamatyti, išgirsti ir atpažinti tik didelis gamtos

mylėtojas, žinovas. Ne veltui plokštelės anotacijoje rašoma: „...atverkim sielas ir namus gamtos garsams, kad jie nuramintų, suteiktų jėgų ir noro geriau pažinti mūsų tėviškės gamtą“. Projekto pristatymo metu įvyko videofilmo „Kur šaltiniai alma“ premjera. Jame atsiskleidžia saugomos teritorijos buveinės ir biologinė įvairovė. Vykdamas projektą sukurta nauja internetinė svetainė <http://www.cepkeliai-dzukija.lt/>, kurioje lankytojai suras visą reikiamą informaciją apie unikalią Europos mastu saugomą teritoriją, kurią Krėvė apdainavo Dainavos vardu: kupinu gyvybės ir grožio, meilės ir pasididžiavimo kraštu, kurį reikia ne tik saugoti, apdainuoti, bet ir kurti savo gyvenimu.

VISAIS metų laikais graži yra dzūkų šilų ir panemunių gamta. Dzūkijoje dar gyvuoja senoviniai kaimai, senieji amatai ir verslai. Dzūkijos nacionalinio parko darbuotojai Jums padės suprasti svarbiausią Dainavos krašto savybę – etnokultūra gyva gali būti tik tada, kai senolio poringei pritaria čia pat almantis šaltinis. Brangūs lankytojau, atvykęs į šį kraštą, gerbk ir tausok jo taurų grožį.

Išsamią informaciją apie Parką ir Čepkelių rezervatą visi svečiai gali sužinoti lankytojų centruose:

Marcinkonyse: Šilagėlių g. 11, Marcinkonys, LT - 65303, Varėnos r., tel. 8 310 44466, faks. 8 310 44471; elektroninis paštas: info@dzukijosparkas.lt

Merkinėje: Vilniaus g. 3, Merkinė, LT - 65334, Varėnos r., tel./faksas 8 310 57245
Elektroninis paštas: merkine@dzukijosparkas.lt
„Šalčinį“ rasite ir interneto tinklalapyje www.cepkeliai-dzukija.lt

ŠALČINIS

Adresas: Vilniaus g. 3,
Merkinė, LT - 65334, Varėnos r.
Tiražas 1500 egz.

Redkolegija: E. DROBELIS, H. GUDAVIČIUS,
A. ČERNIAUSKAS, M. LAPELĖ,
R. NORKŪNAS, D. BLAŽULIONYTĖ
Maketuotojas: V. ČERNIAUSKAS

Spausdino UAB „Albagrafija“
Pulko g. 96, LT - 62133, Alytus
Tel. 8 315 74140
El. p. alba@infoseka.lt
Laikraštis atspausdintas ant popieriaus,
pagaminto iš antrinių žaliavų.